

Noor Asharaf

Assistant Professor (Guest Faculty)

Dept. of Persian, MMHAPU, PATNA

Email: ashrafjnu@gmail.com

E-Content

Sem-1, Paper code: 102

Persian (M A)

Topic: Literary works of Maulana Jalaluddin Rumi

جلال‌الدین محمد بلخی معروف به مولانا، مولوی و رومی از مشهورترین شاعران ایرانی پارسی‌گوی است. آثار کتبی مولانا را به دو قسمت (منظوم و منثور) می‌توان تقسیم کرد.

✽ آثار منظوم مولوی:

1. مثنوی: کتابی است تعلیمی و درسی در زمینه عرفان و اصول تصوف و اخلاق و معارف و مولانا بیشتر به خاطر همین کتاب معروف شده. مثنوی از همان آغاز تألیف در مجالس رقص و سماع خوانده می‌شد و حتی در دوران حیات مولانا طبقه‌ای به نام مثنوی خوانان پدید آمدند که مثنوی را با صوتی دلکش می‌خواندند. به مناسبت ذکر نی 18 بیت نخست مثنوی را نی نامه گفته‌اند. نی نامه حاوی تمام معانی و مقاصد مندرج در شش دفتر است به عبارتی همه شش دفتر مثنوی شرحی است بر این 18 بیت.

2. غزلیات: این بخش از آثار مولانا به کلیات یا دیوان شمس معروف گشته، زیرا مولانا در پایان و مقطع بیشتر آنها به جای ذکر نام یا تخلص خود به نام شمس تبریزی تخلص کرده. به احصای نیکلسن مجموعه غزلیات مولانا حدود 2500 غزل است.

3. رباعیات: معانی و مضامین عرفانی و معنوی در این رباعیها دیده می شود که با روش فکر و عبارت بندی مولانا مناسبت تمام دارد ولی روی هم رفته رباعیات به پایه غزلیات و مثنوی نمی رسد و متضمن 1659 رباعی است.

* آثار مثنوی مولوی:

1. فیه ما فیه: این کتاب مجموعه تقریرات مولانا است که در مجالس خود بیان کرده و پسر او بهاءالدین یا یکی دیگر از مریدان یادداشت کرده. فیه ما فیه در موارد کثیر با مثنوی مشابَهت دارد منتهی نسبت به مثنوی مفهوم تر و روشن تر است زیرا این اثر نثر است و کنایات شعری را ندارد.

2. مکاتیب: این اثر به نثر است و مشتمل بر نامه ها و مکتوبات مولانا به معاصرین خود.

3. مجالس سبعه و آن عبارتست از مجموعه مواعظ و مجالس مولانا یعنی سخنانی که به وجه اندرز و به طریق تذکیر بر سر منبر بیان فرموده است.

مثنوی معنوی مهم ترین اثر مولوی است. این مجموعه شعر دارای شش جلد است و بیست و هفت هزار بیت دارد. بسیاری، مثنوی معنوی را یکی از بزرگترین آثار شعر عرفانی می دانند. شیخ بهایی در ستایش مثنوی می گوید:

من نمی گویم که آن عالیجناب هست پیغمبر ولی دارد کتاب

مثنوی معنوی مولوی هست قرآنی به لفظ پهلوی

مولانا کتاب مثنوی معنوی را با بیت «بشنو این نی چون شکایت می کند / از جداییها حکایت می کند» آغاز می کند. در مقدمه عربی مثنوی معنوی نیز که نوشته خود مولانا است، این کتاب به تأکید «اصول دین» نامیده می شود. مثنوی معنوی حاصل پربارترین دوران عمر مولانا است. چون بیش از ۵۰ سال داشت که نظم مثنوی را آغاز کرد. اهمیت مثنوی نه از آن رو که از آثار قدیم ادبیات فارسی است؛ بلکه از آن جهت است که برای بشر سرگشته امروز پیام رهایی و وارستگی دارد. مثنوی فقط عرفان نظری نیست بلکه کتابی است جامع عرفان نظری و عملی. او خود گفته است: «مثنوی را جهت آن نگفتم که آن را حمایل کنند، بل تا زیر پا نهند و بالای آسمان روند که مثنوی معراج حقایق است نه

آنکه نردبان را بر دوش بگیرند و شهر به شهر بگردند.» بنابراین، عرفان مولانا صرفاً عرفان تفسیر نیست بلکه عرفان تغییر است.

غزلیات و «دیوان شمس تبریزی» (یا دیوان کبیر)، محبوبیت فراوانی کسب کرده‌اند. درصد ناچیزی از این غزلیات به زبان‌های یونانی و عربی و ترکی است و عمده غزلیات موجود در این دیوان به فارسی سروده شده‌اند. به علاوه بیش از سی و پنج هزار بیت به فارسی، او حدود هزار بیت به عربی و کمتر از دویست بیت (اغلب به ملمع فارسی-ترکی یا فارسی-یوانی) به ترکی و یونانی (جمعاً کمتر از یک سوم از یک درصد اشعارش) در این دیوان دارد.

رباعیات مولانا بخشی از دیوان اوست. این قسمت از آثار مولانا در مطبوعه اختر (استانبول) به سال ۱۳۱۲ هجری قمری به طبع رسیده و متضمن ۱۶۵۹ رباعی یا ۳۳۱۸ بیت است که بعضی از آن‌ها به شهادت قرائن از آن مولاناست و درباره قسمتی هم تردید قوی حاصل است و معلوم نیست که انتساب به وی درست باشد.

برای نمونه:

عشق از ازل است و تا ابد خواهد بود جوینده عشق بی‌عدد خواهد بود

فردا که قیامت آشکارا گردد هرکس که نه عاشق است رد خواهد بود

فیه ما فیه، این کتاب مجموعه تقریرات هفتاد و یک گانه مولاناست که در طول سی سال در مجالس فراهم آمده‌است.^۱ این سخنان را پسر او، سلطان ولد، یا یکی دیگر از مریدان یادداشت کرده و بدین صورت درآورده‌است. نثر این کتاب درون‌مایه‌ای از مطالب عرفانی دینی و اخلاقی دارد، ساده و روان است، سبکی محاوره‌ای دارد و اصطلاحات پیچیده در آن دیده نمی‌شود. ترجمه انگلیسی کتاب نخستین بار به وسیله آرتور آربری با عنوان «گفتن‌های رومی» در سال ۱۹۷۲ منتشر شد. ترجمه دوم کتاب را ویلر تگستون، تحت عنوان «آیات غیب: گفتن‌های جلال‌الدین رومی» در سال ۱۹۹۴ چاپ کرد. مولوی از منتقدین نظریه حد وسط در اخلاق است که یکی از نظریات بسیار رایج در بین دانشمندان اسلامی است. مولوی قایل به مراتب در معرفت و شناخت است و شناخت شهودی را معتبرترین شناخت می‌داند.